

KETOKOHAN IMAM AL-SYATIBI DAN IMAM IBN AL-JAZARIDI DALAM BIDANG QIRAAT

Shaharuddin bin Saad¹

¹ Shahruddin Saad, Pensyarah, Jabatan Al-Quran Wal Qiraat, Fakulti Pengajian Peradaban Islam, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS), shahruddin@kuis.edu.my

Abstrak

Imam Al-Syatibi dan Imam Ibn al-Jazari merupakan dua orang tokoh yang amat terkenal di dalam perbincangan Ilmu Tajwid dan Ilmu Qiraat. Barang sesiapa yang terlibat di dalam perbincangan, perbincangan dan kajian yang melibatkan Ilmu Tajwid dan Ilmu Qiraat sudah pasti tidak dapat tidak akan mengenali kedua-dua tokoh ini. Walaubagaimanapun, masih ramai di luar sana khususnya masyarakat Islam di Malaysia belum mengenali kedua-dua tokoh ini. Bertitik tolak dari masalah inilah, tujuan penulis mengkaji kedua-dua tokoh ini dan merasai perlunya ada suatu pendedahan tentang mereka. Kajian ini menggunakan method dokumentari pengumpulan data dan analisis data. Maka, hasil dapatan kajian ini akan dapat memperkenalkan kedua-dua tokoh ini kepada masyarakat seterusnya menjelaskan kepada masyarakat tentang sumbangan kedua-dua tokoh ini khususnya berkaitan dengan tariq yang terdapat di dalam Riwayat Imam Hafis khususnya melalui *Tariq Al-Syatibi* dan *Tariq Ibn al-Jazari*. Semoga dengan kajian ini dapat membantu memperkenalkan kedua-dua tokoh ini kepada masyarakat.

Kata kunci

ketokohan, Imam Syatibi, Imam Jazari

1.0 Pendahuluan

Imam al-Syatibi dan Imam al-Jazari merupakan dua orang tokoh yang memperkenalkan kepada masyarakat Islam berkaitan dengan dua ilmu utama di dalam pembacaan al-Quran. Kedua-dua orang tokoh ini telah memperkenalkan Ilmu Tajwid dan Ilmu Qiraat kepada masyarakat seluruh dunia melalui karya mereka iaitu yang dikenali dengan *nazam* atau *matan*. Dengan adanya kedua-dua matan inilah, maka keluar di sana istilah-istilah yang disebut sebagai qiraat, riwayat dan *tariq*. Qiraat ialah setiap bacaan yang disandarkan kepada imam-imam, sama ada imam dari Qiraat Sepuluh iaitu dari Imam al-Jazari atau Imam QiraatTujuh dari Imam al-Syatibi⁴. Qiraat juga boleh didefinisikan sebagai setiap khilaf di dalam pengajian qiraat yang disandarkan kepada mana-mana salah satu imam (setiap imam di dalam pengajian Qiraat ada dua orang periwayat) daripada imam-imam Qiraat Sepuluh atau atau Qiraat Tujuh atau para periwayatnya masing-masing telah bersepakat maka ianya dikenali dengan Ilmu Qiraat⁵. Manakala riwayat ialah setiap apa yang disandarkan kepada periwayat

⁴ Ahmad Mahmud 'Abd al-Sami' al-Hafyan (2001), *Asyhar al-Mustalahat fi Fann al-Ada' wa 'Ilm al-Qiraat*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h.102.

⁵ 'Abd al-Halim bin Muhammad al-Hadi Qabah (1999), *Al-Qira'at al-Qur'aniyyah Tarikhuha, Thubutuha, Hujjiyyatuha wa Ahkamuha*, Beirut, Dar al-Gharb al-Islami., h.35.

yang diambil daripada imamnya⁶. Di dalam erti kata lain ialah murid-murid yang mengambil bacaan tersebut dengan imam-imam walaupun melalui perantaraan. Seterusnya setiap apa yang disandarkan kepada pengambil dan sesiapa sahaja selepasnya daripada periwayat maka ianya dikenali sebagai *tariq*⁷. Dalam erti kata lain *tariq* ialah murid-murid yang mengambil daripada periwayat di atas tadi.

Sebagai contoh bagi menjelaskan lagi pengertiandi atas ialah periwayat yang masyhur di sisi *qurra'* daripada Imam Hamzah ialah Khalaf dan Khallad. Walaupun kedua-dua imam ini melalui perantaraan Sulaym. Manakala anak murid bagi kedua periwayat tadi ialah Idris dan Ibn Syadhan. Maka jelaslah di sini bahawa Imam Hamzah dipanggil sebagai Qiraat Hamzah, Imam Khalaf dan Khallad dipanggil riwayat dan anak murid keduanya atau sekiranya ada lagi sampai ke bawah keduanya dipanggil sebagai *tariq*. Seterusnya, untuk mengenali kedua-dua tokoh ini, penulis akan menjelaskan pula latar belakang secara ringkas bagi Imam 'Asim yang merupakan imam kepada Imam Hafsa.

2.0 Riwayat Ringkas Imam Al-Syatibi (538h-590h)

Nama beliau ialah al-Qasim bin Firuh bin Khalaf bin Ahmad al-Ru'ayni al-Syatibi al-Andalusi. Dilahirkan di Syatibah di Andalus yang mana sekarang dinamakan Sepanyol pada tahun 538 Hijrah dan meninggal di Mesir pada 28 Jamadil Akhir tahun 590 Hijrah. Beliau dikebumikan di Kaherah⁸. Perkataan (فيرة) adalah bahasa latin, yang bermaksud dalam bahasa Arab (الحديد) (iaitubesi⁹). Beliau juga dikenali dengan panggilan Abu Muhammad¹⁰ dan Abu al-Qasim¹¹. Menurut Khayr al-Din al-Zereqli, perkataan (الحديد) dalam bahasa latin ialah (Ferrum) dan dalam bahasa Perancis (Fer) dan dalam bahasa Sepanyol (Hierro), maka nama Abu al-Qasim tersusun daripada bahasa Latin dan Sepanyol¹².

Banyak penulis mengatakan bahawa Imam al-Syatibi hilang pengelihatan¹³. Berkata Imam al-Jazari "Telah sampai kepada kami bahawa dia hilang pengelihatan"¹⁴. Ada pendapat yang mengatakan, adalah tidak dinafikan bahawa beliau dilahirkan dalam keadaan celik, kemudian hilang pengelihatan selepas berlanjutan umurnya¹⁵.

2.1 Guru-Guru Beliau

Imam al-Syatibi merupakan seorang yang sangat alim dalam banyak ilmu, samaada ilmu Qiraat, Tafsir, *Nahw*, *Lughah*, Hadis, Fekah dan beliau juga merupakan seorang tokoh sasterawan dan penyair yang hebat¹⁶. Di samping itu juga beliau memiliki kemahiran di dalam *ta'bir* mimpi¹⁷.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ Shihab al-Din Ahmad bin Muhammad al-Qastalani (2000), *al-Fath al-Mawahibi fi Tarjamah al-Imam al-Syatibi*, 'Amman: Dar al-Fath, h.34.

⁹ Ahmad bin Muhammad Ibn Khalikan (t.t), *Wafiyat al-A'yan*, Beirut: Dar al-Sadir, j.4, h.72.

¹⁰ *Ibid*, hlm 71.

¹¹ 'Abd al-Rahman bin Isma'il bin Ibrahim al-Dimasyqi Abu Syamah (t.t), *Ibraz al-Ma'ani min Hirz al-Amani*, Kaherah: Maktabah Mustafa al-Babi wa Awladuh, h.6.

¹² Khayr al-Din al-Zereqli (1984), *al-A'lam Qamus Tarajim*, Beirut: Dar al-'Ilm al-Malayin, j.7, h.45.

¹³ 'Abd Allah Muhammad bin Ahmad al-Dhahabi (1981), *Siar A'lam al-Nubala'*, Beirut: Muassasah al-Risalah, j.21, h.262.

¹⁴ Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1998), *Al-Nasyr fi al-Qira'at al-'Asyr*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah., j.2, h.21.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *Al-Imam Al-Syatibi Sayyid Al-Qurra'*, Damsyiq Dar Al-Qalam, h.59.

¹⁷ Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1998), *op.cit*, j.2, h.21.

Beliau mempelajari al-Quran dan Ilmu Qiraat daripada gurunya di Syatibah iaitu Abu 'Abd Allah Muhammad 'Abil 'As al-Nafari (550H). Selepas dari itu beliau merantau ke Balnasiah iaitu sebuah kampung di Andalus dan berguru pula dengan gurunya yang terkenal iaitu Ibn Huzayl (563H). Di sini beliau telah mempelajari Ilmu Qiraat, telah menghafaz Kitab *al-Taysir* yang telah dikarang oleh Abu 'Amru al-Dani (371-444H) dan juga mempelajari Ilmu Hadis. Selain dari itu, di sana juga beliau mendalami ilmu-ilmu lain seperti Kitab al-Sibawayh, *al-Kamil* karangan Imam al-Mubarrad dan *Adabul Kitab* karangan Ibnu Qutaybah. Kemudian beliau pergi menunaikan haji dengan mengikut jalan Iskandariyyah. Ketika itu beliau sempat membaca al-Quran kepada AbuTahir al-Salafi dan ulama-ulama lain.

Selain daripada guru-guru ini, guru-guru beliau yang lain ialah Ibn Humayd (586H), beliau merupakan seorang *muqri'* hebat, alim *nahw*, mengambil qiraat daripada Ibn Huzayl dan pernah menjadi Kadi, Ibn al-Ni'mah al-Balansi (567H), merupakan seorang imam besar, hafiz dan sangat alim, Abu 'Abd Allah al-Isybili (600H), Ibn 'Asy'ir al-Ansari (567H), AbuTahir al-Salafi (576H), Abu al-Qasim bin Hubaysy (584H), Abu al-Husayn al-'Umri (564H), Ibn al-Faras (567H) dan lain-lain lagi¹⁸.

2.2 Murid-Murid Beliau

Imam al-Syatibi merupakan seorang guru yang sangat hebat dan terkemuka serta meriwayatkan Qiraat Tujuh melalui kitabnya yang terkenal iaitu *Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani* atau lebih dikenali dengan nama *Matn al-Syatibi*. Maka beliau telah dikurniakan dengan anak-anak murid yang cerdas, pintar dan aktif antaranya Abu al-Hasan 'Ali bin Muhammad bin 'Abd al-Samad al-Sakhawi (643H), beliau merupakan anak murid Imam al-Syatibi yang terhebat, Abu 'Abd Allah Muhammad bin 'Umar al-Qurtubi (631H), al-Kamal 'Ali bin Syuja' bin Salim al-Darir al-Masri (661H), merupakan syekh besar di Mesir dan merupakan menantu kepada Imam al-Syatibi, (al-Darir berkahwin dengan anak perempuan Imam al-Syatibi selepas beliau meninggal dan mendapat beberapa orang anak), 'Ali bin Muhammad bin Musa al-Tajibi (626H), Abu 'Amru 'Uthman bin 'Umar bin Abu Bakr al-Kurdi yang terkenal dengan nama Ibn al-Hajib (646H), Muhammad bin Yahya bin 'Ali bin Baqa' Abu 'Abd Allah al-Lakhami al-Janjali, Yusof bin Ja'afar bin 'Abd al-Razzaq Abu al-Hajjaj al-Ansari, Muhammad bin Qasim bin Firuh al-Jamal Abu 'Abd Allah al-Syatibi (655H), merupakan anak kepada Imam al-Syatibi sendiri, 'Abd al-Rahman bin Abu al-Qasim al-Azdi al-Tunisi (625H), yang terkenal dengan nama "*al-Haddad*". Menurut Imam al-Jazari, boleh jadi beliau merupakan orang yang mula-mula mensyarahkan *Matn al-Syatibi (Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani)*¹⁹.

2.3 Buku Karangan Beliau

Imam al-Syatibi juga merupakan seorang pengarang kitab yang masyhur dan berjaya mengarang kitab dengan banyaknya di dalam pelbagai bidang seperti Ilmu Qiraat, Ulum Quran, Hadis dan lain-lain. Kitab-kitab karangan beliau di dalam bidang Ilmu Qiraat dan Ulum Quran ialah *Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahanifi al-Qira'at*, *'Aqilah Atrab al-Qasaid fi Asna'* *al-Maqasid* (kitab yang membicarakan Ilmu *Rasmal-'Uthmani*, *Nazimah al-Zuhr fi 'Ad al-'Ayy* (merupakan matan ilmu kaedah bilangan ayat-ayat al-Quran dan *Nuzum fi Za'at al-Qur'an al-Karim*²⁰).

Di dalam bidang Hadis pula kitab karangan beliau ialah Qasidah *Daliyyah*, di mana beliau menyusun sebanyak 500 *bayt* qasidah yang dimuatkan di dalam kitab "*al-Tamhid*" oleh Ibn 'Abd. al-Barr. Tetapi qasidah tersebut telah hilang dan tidak dapat dikesan. Manakala di dalam bidang Bahasa Arab pula ialah *Nuzum fi Mawani' al-Sarf*²¹.

¹⁸ Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *op.cit*, h.59-65.

¹⁹ *Ibid*, h.67-72.

²⁰ *Ibid*, h.87.

²¹ *Ibid*, h.89.

2.4 Pujian Ulama Terhadap Beliau

Sebagai seorang imam yang hebat sudah tentu Imam al-Syatibi mendapat pujian dan kedudukan yang tinggi di kalangan para ulama. Beliau mendapat pujian daripada Imam al-Jazari dengan katanya “ Imam al-Syatibi ialah seorang wali Allah, s.w.t, sangat alim dan merupakan salah seorang ulama besar dan masyhur di seluruh pelusuk alam²². Kata Imam al-Jazari lagi “ Imam al-Syatibi juga seorang imam yang sangat cerdik dan pintar²³.

Selain dari itu beliau juga mendapat pujian daripada Ibn Khalikan, dengan katanya “ Imam al-Syatibi merupakan seorang yang sangat alim di dalam Ilmu Qiraat, Ilmu Tafsir, Bahasa Arab, Ilmu *Ta'bir* mimpi dan Ilmu Hadis, sehinggakan beliau boleh memperbetulkan kesalahan yang berlaku dengan hafalannya²⁴. Syeikh al-Islam Imam al-Nawawi juga ada memuji beliau dengan katanya “ Imam al-Syatibi kalau nak dibandingkan dengan orang lain di Mesir tiada tandingan pada masa itu, ini adalah kerana beliau memiliki kepelbagaian ilmu²⁵. Imam al-Dhahabi juga ada memuji beliau dengan katanya “ Imam al-Syatibi adalah merupakan imam yang sangat alim, cerdik, memiliki banyak ilmu di antaranya mengetuai Ilmu Qiraat, menguasai Ilmu Hadis dan menghafaznya, pakar Bahasa Arab dan lain-lain²⁶.

3.0 Riwayat Ringkas Imam Al-Jazari (751h-833h)

Nama beliau ialah Abu Khayr Syams al-Din Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-'Umri al-Dimasyqi al-Syirazi al-Syafi'i. Beliau lebih dikenali dengan gelaran Ibn al-Jazari. Beliau di lahirkan pada malam Sabtu pada bulan Ramadan selepas solat Tarawih pada tahun 751 hijrah bersamaan dengan 30 November atau awal September tahun 1350 masihi di Damsyik²⁷.

Beliau dibesarkan di Damsyik, pada umur 13 tahun (764H) beliau sudah hafal al-Quran dan boleh membacanya dalam sembahyang²⁸. Menurut Ibn Hajar, Imam al-Jazari dilahirkan di Damsyik, beliau merupakan seorang yang alim, seorang yang sangat bersungguh-sungguh mempelajari Hadis dan al-Quran dan beliau sangat menonjol di dalam pengajian Qiraat. Beliau juga pernah menjadi Kadi di Damsyik dan Syiraz. Maka di situlah beliau meninggal dan beliau dikebumikan di sebuah pusat pengajian yang diasasnya sendiri yang bernama Darul Quran²⁹. Ayah beliau merupakan seorang peniaga yang sangat soleh dan beliau sangat mengambil berat terhadap pembelajaran Imam al-Jazari dengan menyuruh ia menghafalkan al-Quran, Tajwid dan juga ilmu-ilmu lain seperti Tafsir, Fekah dan lain-lain³⁰.

²² Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1998), *op.cit*, j.2, h.20.

²³ *Ibid*, h.21 dan Dr. 'Abd al-Fattah Isma'il al-Tha'alabi (1999), *al-Madkhal wa al-Tamhid fi 'Ilm al-Qira'at wa al-Tajwid*, Kaerah: Maktabah al-Wahbah, h.212.

²⁴ Ahmad bin Muhammad Ibn Khalikan (t.t), *op.cit*, j.4, h.71.

²⁵ Shihab al-Din Ahmad bin Muhammad al-Qastalani (2000), *op.cit*, h.48.

²⁶ 'Abd Allah Muhammad bin Ahmad al-Dhahabi (1997), *op.cit*, j.2, h.313.

²⁷ Dr. Nabil bin Muhammad 'Ali Isma'il (2002), *Al-Imam Ibn al-Jazari wa Juhuduh fi 'Ilm al-Qira'at*, Riyad: Dar Ibn Hazm, h.17 dan Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1998), *op.cit*, j.1, h.247.

²⁸ *Ibid*.

²⁹ Ahmad bin 'Ali al-'Asqalani Ibn Hajar (1969), *Inba' al-Ghumur bi Anba' al-'Umur*, Beirut: Dar Kutub al-'Ilmiyyah, j.3, h.466.

³⁰ Jalal al-Din 'Abd al-Rahman bin Abu Bakr al-Suyuti (1994), *Tabaqat al-Huffaz*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h.549.

3.1 Guru-Guru Beliau

Imam al-Jazari telah menghafal al-Quran, mempelajari Ulum Quran dan Qiraat, mendengar Hadis daripada banyak syeikh di Damsyik, Mesir dan Tanah Hijaz. Sudah tentu dengan penghijrahan ini beliau banyak mempelajari ilmu-ilmu itu daripada syeikh-syeikh yang hebat. Di antara mereka ialah Syeikh Abu Muhammad 'Abd al-Wahab bin Yusof bin al-Sallar (698H-782H). Beliau merupakan guru pertama kepada Imam al-Jazari dengan memperolehi banyak manfaat dan sentiasa mendampingiya semenjak kecil lagi. Yang keduanya ialah Syeikh Ahmad bin Ibrahim bin al-Tahhan al-Manbaji (702H-782H). Beliau pernah menganugerahkan kepada Imam al-Jazari dengan *Ijazah Qiraat Sepuluh* yang walaupun pada masa itu beliau baru sahaja selesai membaca surah al-Fatihah dan ayat-ayat awal surah al-Baqarah³¹.

Selain dari itu ialah Syeikh Ahmad bin Rejab bin al-Hasan al-Sulami al-Baghdadi (775H), Syeikh Ibrahim bin 'Abd Allah al-Humawi a-Mu'addib (773H), beliau merupakan seorang yang sangat alim dengan Ilmu Tajwid dan Imam al-Jazari mempelajari daripadanya, Syeikh Abu al-Ma'ali bin al-Lubban (715H-776H), Syeikh Abu 'Abd Allah Muhammad bin Saleh al-Madani (785H), beliau merupakan seorang khatib dan imam di Masjid Nabawi, Syeikh Abu 'Abd Allah Muhammad bin 'Abd al-Rahman al-Saghir al-Hanafi (704H-776H), Syeikh Abu Muhammad bin 'Abd al-Rahman bin Ahmad bin 'Ali al-Baghdadi al-Wasiti al-Masri (702H-781H)³².

3.2 Murid-Murid Beliau

Imam al-Jazari telah menabur bakti yang tak terhingga nilainya melalui pengajaran, pematfaaan dan dakwah semenjak beliau masih muda lagi. Beliau banyak mengadakan pengembaraan ilmu, maka dengan sebab itu, ramai yang mengambil peluang untuk mempelajari pelbagai ilmu daripadanya. Antara anak-anak murid beliau yang terkemuka ialah Syeikh Abu Bakr Ahmad bin Muhammad bin al-Jazari, Syeikh Abu al-Fath Muhammad bin Muhammad bin al-Jazari (777H-814H), Syeikh Abu al-Khayr Muhammad bin Muhammad bin al-Jazari (ketiga-tiga mereka ialah anak kepada Imam al-Jazari sendiri), Syeikh Mahmud bin al-Husayn bin Sulayman al-Syirazi, Syeikh al-Khatib Mu'min bin 'Ali al-Rumi, Syeikh 'Abd al-Qadir bin Tallah al-Rumi dan Syeikh Jamal al-Din Muhammad bin Muhammad, yang terkenal dengan nama Ibn Iftikhar al-Harawi³³.

3.3 Buku Karangan Beliau

Imam al-Jazari merupakan seorang yang sangat aktif di dalam dunia penulisan. Sebagai bukti kita dapat melihat beliau menulis di dalam banyak bidang Pengajian Islam, lebih-lebih lagi di dalam bidang Ilmu Qiraat dan Ilmu Tajwid. Beliau telah meninggalkan khazanah yang amat bernilai di dalam penulisan pelbagai bidang pengajian seperti Qiraat, Ulum Quran, Hadis, Fekah dan *Usul, Tarikh*, Bahasa Arab dan lain-lain.

Karangan beliau dalam bidang-bidang tersebut adalah sebanyak 78 buah³⁴. Di antara kitab-kitab beliau yang terkenal di dalam bidang Qiraat dan Tajwid ialah *Ithaf al-Maharah fi Tatimmah al-'Asyrah, Usul al-Qira'at, Tahbir al-Taysir, Tuhfah al-Ikhwana fi al-Khuluf bayna al-Syatibiyyah wa al-'Unwan, al-Tidhkar fi Riwayah 'Abban Ibn Yazid al-'Attar, Taqrib al-Nasyr* (ringkasan kitab *al-Nasyr*), *al-Taqyid fi al-Khuluf Bayna al-Syatibiyyah wa al-Tajrid, al-Tamhid fi 'Ilm al-Tajwid, al-Taujihah fi Usul al-*

³¹ Dr Nabil bin Muhammad 'Ali Isma'il (2002), *op.cit.*

³² Dr 'Abd al-Qayyum bin 'Abd al-Ghafur al-Sindi (2001), *Safahat fi 'Ulum al-Qur'an*, Beirut: Dar al-Basyair al-Maktabah al-'Imdadiyyah, hlm.277.

³³ Dr.'Abd al-Qayyum bin 'Abd al-Ghafur al-Sindi (2001), *op.cit.*, h.278.

³⁴ Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1986), *al-Tamhid fi 'Ilm al-Tajwid*, Beirut: Muassasah al-Risalah, h.17.

Qira'at, Jami' al-Asanid fi al-Qira'at, al-Durrah al-Ma'inah fi al-Qira'at al-A'immah al-Thalathah al-Mardiyyah, Tayyibah al-Nasyr, Munjid al-Muqri'in wa Mursyid al-Talibin dan al-Nasyr fi al-Qira'at al-Asyr.

Manakala kitab-kitab karangan beliau di dalam bidang Hadis dan Ulum Hadis ialah *al-Arba'un Hadithan, al-Bidayah fi 'Ulum al-Riwayah, al-Husn al-Hasin min Kalam Sayyid al-Mursalin, al-Hidayah fi 'Ulum al-Dirayah, al-Qasd al-Ahmad fi Rijal Musnid Ahmad dan al-Awlawiyyah fi Ahadith al-Awlawiyyat.*

Seterusnya kitab-kitab karangan beliau di dalam bidang *Tarikh* dan *Fada'il* ialah *al-Ijlal wa al-Ta'zim fi Maqam Ibrahim, Tarikh Ibn al-Jazari, Mukhtasar Tarikh Islam li al-Dhahab dan al-Ta'rif bi al-Mawlid al-Syarif.* Semua kitab-kitab yang disebutkan di atas tadi sudah dicetak, selain dari itu masih banyak lagi kitab-kitab yang disandarkan kepada Imam al-Jazari yang masih dalam bentuk manuskrip yang memerlukan kepada pengkajinya³⁵.

3.4 Pujian Ulama Terhadap Beliau

Imam al-Jazari telah mencapai kedudukan yang tinggi dan mulia semasa zamannya, selepas meninggal dan juga sehingga ke zaman kini. Semuanya dicapai hasil usaha gigih beliau di dalam memperkembangkan ilmu-ilmu Islam terutamanya di dalam mempelopori pengajian Ilmu Qiraat. Beliau mendapat banyak pujian daripada ulama-ulama terkemuka di antaranya ialah oleh al-Sakhawi dengan katanya " beliau (Imam al-Jazari) mempunyai periwayatan hadis yang tinggi dan menghafalnya, mahir di dalam Ilmu *al-Jarh wa al-Ta'dil* serta mengetahui periwayat-periwayat terdahulu dan terkemudian "³⁶.

Manakala Imam al-Suyuti pula menjelaskan bahawa beliau merupakan seorang hafiz, *muqri'*, syeikh qiraat pada zamannya. Berkata beliau lagi Imam al-Jazari juga merupakan seorang imam dalam qiraat yang tiada tandingan di dunia ini pada zamannya³⁷. Syeikh Zakariyya al-Ansari pula berkata bahawa Imam al-Jazari merupakan seorang al-Syeikh al-Imam, sangat luas ilmu, syeikh Islam dan hafiz pada zamannya³⁸. Syeikh al-Dabba' pula ada memuji kitab Imam al-Jazari dengan kata beliau "sesungguhnya Kitab *al-Nasyr* adalah suatu petunjuk yang jelas kepada kehebatan penulisnya, sehingga digelar dengan Imam *al-Muhaqqin*, Imam *al-Hujjah* "³⁹. Seterusnya Syeikh Muhammad Sadiq Qamhawi juga ada memuji beliau dengan katanya " Imam al-Jazari bukan hanya alim dalam bidang Ilmu Qiraat, bahkan beliau juga alim dalam pelbagai ilmu lain seperti Tafsir, Hadis, Fekah, *Usul*, Tauhid, *Sarf*, *Balaghah* dan Bahasa "⁴⁰.

4.0 MATAN HIRZ AI-AMANI Wa WAJH AI-TAHANI

Apabila disebut *Matn al-Syatibi* sudah pasti semua orang yang menceburi di dalam bidang Qiraat mengetahuinya. *Matn Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani* (متن حرز الأمانى ووجه التهاني) ataupun dikenali dengan nama mudahnya *Matn al-Syatibi* adalah merupakan hasil karangan Imam al-Syatibi

³⁵ *Ibid*, h. 17-27.

³⁶ Syams al-Din Muhammad 'Abd al-Rahman al-Sakhawi (1355H), *Al-Daw' al-Lami'*, Kaherah : Maktabah al-Qudsi, j.9, h.258.

³⁷ Jalal al-Din 'Abd al-Rahman bin Abu Bakr al-Suyuti (1994), *op.cit*, h.549.

³⁸ Zakariyya bin Muhammad al-Ansari (2003), *Syarh al-Jazariyyah al-Musamma al-Daqaiq al-Muhkamah fi Syarh al-Muqaddimah*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h.13.

³⁹ Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1998), *op.cit*, muqaddimah, h.5.

⁴⁰ Muhammad al-Sadiq al-Qamhawi (t.t), *al-Kawkab al-Durrifi Syarh Tayyibah Ibn al-Jazari*, Kaherah: Maktabah al-Kulliyah al-Azhariyyah, h.7.

yang terpenting, bahkan kitab ini merupakan karya yang terpenting di dalam Qiraat Tujuh keseluruhannya. Kitab ini ialah kitab yang dihasilkan oleh Imam al-Syatibi di dalam bentuk matan. Beliau telah mula menulis matan tersebut di Andalus hingga sampai matan yang berbunyi جعلت أبا جاد (على كل قارئ دليل) , kemudian beliau menyempurnakannya di Madrasah al-Fadiliyyah di Qaherah⁴¹. Imam al-Syatibi telah memasukan *Kitab al-Taysir* yang telah dikarang oleh Imam al-Dani (wafat 444H, beliau mengarang kitab tersebut di Daniyah di Andalus dan ianya terkenal dan masyhur di Andalus sendiri dan Maghribi yang mendapat sambutan hangat oleh para pelajar) ke dalam *matn* beliau dengan membuat penambahan *khilaf* yang dikenali dengan (زيادات القصيد)⁴². Selanjutnya beliau menamakan dengan nama tersebut seperti mana kata beliau⁴³.

وسميتها حرز الأمانى تيمنا ووجه التهانى فاهنه متقبلا

Maksudnya : Aku telah menamakan Qasidah ini dengan Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani seperti yang telah aku cita-citakan, tahniah dan terimalah ia dengan penuh keredaan.

Beliau menamakan dengan nama tersebut dengan suatu cita-cita dan harapan yang penuh optimis agar segala makna dan maksud akan terhimpun pada *bayt-bayt* matannya yang sedikit untuk memudahkan para penuntutnya mendapatkan semua lautan ilmu qiraat yang tersusun di dalam qasidahitu⁴⁴. *Matn* tersebut mengandungi sebanyak 1173 *bayt*⁴⁵. *Matn* ini juga dikenali dengan nama *al-Syatibiyyah* dan *al-Lamiah*⁴⁶.

Imam al-Jazari pernah berkata, “ para ahli *Balaghah* selepas era Imam al-Syatibi tidak dapat menandingi kehebatan Qasidah *al-Lamiah* (*matn al-Syatibiyyah*) ”⁴⁷. Kata beliau lagi “ kitab tersebut telah dianugerahkan dengan kemasyhuran dan sambutan yang tiada pada kitab lain di dalam bidang tersebut, bahkan setiap pelajar yang mempelajari ilmu ini mesti memilikinya ”⁴⁸. *Hirz al-Amani* telah dikurniakan oleh Allah s.w.t dengan penerimaan, sambutan yang hangat dan pengajian Qiraat akan sentiasa berterusan dengannya tanpa memerlukan kepada kitab yang lain⁴⁹.

4.1 Kitab-Kitab Syarahan *Al-Syatibiyyah*

Para ulama telah berlumba-lumba untuk mensyarahkan *al-Syatibiyyah*. Ini adalah kerana kitab ini mempunyai ilmu yang tidak terdapat di dalam kitab lain. Selain dari itu para ulama juga membuat berbagai bentuk syarahan bagi menjamin para pelajar mudah untuk merujuk dan seterusnya memahami isi kandungan *al-Syatibiyyah*. Maka kitab syarahan atau ringkasan syarahan

⁴¹ Shihab al-Din Ahmad bin Muhammad al-Qastalani (2000), *op.cit*, h.59.

⁴² Dr.Ahmad Khalid Syukri, Dr. Ahmad Muhammad Muflih al-Qudah dan Dr. Muhammad Khalid Mansur (2001), *Muqaddimah fi 'Ilm al-Qira'at*, Amman: Dar 'Ammar, h.168.

⁴³ Al-Qasim bin Firuh bin Khalaf bin Ahmad al-Ru'ayni al-Syatibi (1996), *Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani*, Madinah: Maktabah Dar al-Huda, h.6.

⁴⁴ Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *op.cit*, h.94.

⁴⁵ Abu al-Qasim 'Ali bin 'Uthman bin Muhammad bin Ahmad bin al-Husayn Ibn al-Qasih (1954), *Siraj al-Qari' al-Mubtadi' wa Tidhkar al-Muqri' al-Muntahi*, Kaherah:Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi wa Awladuh, h.3.

⁴⁶ Shihab al-Din Ahmad bin Muhammad Al-Qastalani (2000), *op.cit*, h.83.

⁴⁷ Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al-Jazari (1932), *op.cit*, j.2, h.21.

⁴⁸ *Ibid*.

⁴⁹ 'Abd al-Halim bin Muhammad al-Hadi Qabah (1999), *op.cit*, h.63.

kepada al-Syatibiyyah mencecah kepada 54 buah syarahan dan pelbagai jenis ringkasan⁵⁰. Antara kitab-kitab syarahan yang terkenal ialah :

- i) *Fath al-Wasid fi Syarh al-Qasid*, kitab ini dikarang oleh Imam 'Alam al-Din al-Sakhawi (643H). Beliau merupakan anak murid Imam al-Syatibi dan merupakan orang yang mula-mula sekali yang mensyarahkannya. Tetapi menurut Imam al-Jazari boleh jadi Ibn al-Haddad ('Abd al-Rahman bin Abu al-Qasim al-Azdi al-Tunisi wafat 625H) orang yang mula-mula mensyarahkan *al-Syatibiyyah*.
- ii) *Ibraz al-Ma'ani min Hirz al-Amani*. Kitab ini adalah karangan Abu Syamah al-Maqdisi (665H).
- iii) *Syarh Syu'lah al-Mawsiliatau Kanz al-Ma'ani*(656H).
- iv) *Syarh al-Ja'bari* (732H)
- v) *Syarh Ibn al-Qasih* atau *Siraj al-Qari' al-Mubtadi' wa Tidhkar al-Muqri' al-Muntahi*(801H).
- vi) *Syarh al-Dabba'* atau *Irsyad al-Murid ila Maqsud al-Qasid* (1381H).
- vii) *Syarh al-Qadiatau al-Wafi*(1403H)⁵¹.

Sebagai penambahan, *talaqqiqiraat* mengikut *tariqal-Syatibiyyah* (begitu juga *al-Durrah*, *al-Taysir* dan *al-Tahbir*) dikenali dengan nama *al-Qira'at al-'Asyr al-Sughra*. Dinamakan dengan nama tersebut ialah kerana *tariq* ini adalah sedikit.

5.0 Matan Tayyibah Al-Nasyr

Apabila disebut sahaja *Matn Tayyibah al-Nasyr* sudah pasti semua pelajar yang mempelajari Ilmu Qiraat dapat mengetahui apakah kandungan *matn* itu. *Matn Tayyibah al-Nasyr* ialah *matn* yang menumpukan kepada Qiraat Sepuluh yang dikarang oleh Imam al-Jazari yang mempunyai sebanyak 1000 *bayt*. Beliau telah menyempurnakannya di Rom pada bulan sya'ban tahun 799H. Imam al-Jazari juga telah mengikut Imam al-Syatibi di dalam menggunakan istilah-istilah untuk memudahkan para pelajar menguasai pengajian Qiraat. Kehebatan *Tayyibah al-Nasyr* ialah melalui *bayt-bayt* syairnya yang mudah, senang dan lafaznya yang sedikit tetapi maknanya mencakupi. Di dalamnya, dimuatkan dengan *turuq qurra'* berserta periwayat-periwayatnya yang terkenal bersandarkan kepada *al-Syatibiyyah* dan *Kitab al-Taysir* di samping beliau melakukan penambahan qiraat, riwayat dan *turuq*⁵².

Dinamakan dengan nama tersebut adalah kerana beliau menyusunnya mengikut kitabnya⁵³ (التشر في القراءات العشر). *Matn* ini telah dimuatkan di dalamnya jenis-jenis qiraatyang *mutawatirah* daripada Rasul s.a.w, apa yang sahih daripada qiraat dan yang diterima daripada kaedah perpindahan yang masyhur dari segi riwayat. Setiap imam sepuluh akan ada dua orang periwayat⁵⁴.

5.1 KITAB-KITAB SYARAHAN MATNTAYYIBAH AL-NASYR

Sebuah kitab yang hebat dan diperlukan oleh ramai qari atau pengkaji di dalam bidang Ilmu Qiraatsudah pasti banyak yang akan menghuraikannya dengan lebih banyak. Huraian ini termasuklah dalam bentuk syarahan semula atau ringkasan syarahan. Kehebatan *Matn Tayyibah al-Nasyr* telah mendapat tempat di sisi para ulama dan mereka mensyarahkannya dengan mengikut kadar kemampuan masing-masing. Antaranya :

⁵⁰ Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *op.cit*, h 148-165.

⁵¹ Dr. Ahmad Khalid Syukri, Dr. Ahmad Muhammad Muflihal-Qudah dan Dr.Muhammad Khalid Mansur (2001), *op.cit*, h.169.

⁵² Dr. Nabil bin Muhammad 'Ali Isma'il (2002), *op.cit*, h.56.

⁵³ Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *op.cit*, h.186.

⁵⁴ Dr. Muhammad Khalid 'Abd al-'Aziz Mansur (1999), *al-Wasit fi 'Ilm al-Tajwid*, Urdun: Dar al-Nafais, h.61.

- i) Kitab syarahan anak beliau sendiri iaitu Ahmad bin Muhammad bin al-Jazari (859H).
- ii) Abu al-Qasim Muhammad al-Nuwayri (857H). Beliau merupakan anak murid Imam al-Jazari.
- iii) Muhammad al-Munir bin Hasan al-Samundi (1199H).
- iv) Muhammad Mahfuz bin 'Abd Allah al-Turmisi (1338H).
- v) Riduan al-Makhlalati (1311H).
- vi) Muhammad al-Sadiq al-Qamhawi. Kitabnya *al-Kawkab al-Durri*. Kitab ini merupakan ringkasan syarahan kepada *al-Nuwayri*.

Sebagai maklumat tambahan *talaqqi* qiraatmenurut *tariq al-Tayyibah* dan *al-Nasyr fi al-Qira'atal-'Asyrah* dikenali dengan nama *al-Qira'at al-'Asy al-Kubra*. Dinamakan *al-'Asy al-Kubra* dengan sebab banyak *turuq* di dalamnya⁵⁵.

Sebagai kesimpulannya di dalam kajian ini, jelaslah kepada kita bahawa sumbangan kedua-dua tokoh ini di dalam Ilmu Tajwid dan Ilmu Qiraat adalah sangat besar. Ini adalah kerana, dengan terhasilnya kedua-dua matan ini, iaitu *Matn Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani* (متن حرز الأمانى ووجه التهانى) ataupun dikenali dengan nama mudahnya *Matn al-Syatibi* dan *Matn Tayyibah al-Nasyr* atau dikenali dengan *Matn Ibn al-Jazari*, maka keluarlah kaedah pembacaan al-Quran dengan mengikut kaedah-kaedah dan peraturan-peraturannya dengan cara bacaan Riwayat Hafis daripada 'Asim melalui *Tariq al-Syatibi* dan *al-Jazari*. Selain dari itu juga, terhasillah kitab-kitab syarah kepada kedua-dua *matn* ini di kalangan pengarang-pengarang kitab selepas dari mereka.

6.0 Rujukan

Al-Quran Al-Karim
Tafsir Pimpinan Rahman Kepada Pengertian al-Quran JAKIM

7.0 RUJUKAN BAHASA ARAB

'Abd al-Fattah Isma'il Dr (1999), *Al-Madkhal wa al-Tamhid fi 'Ilm al-Qira'at wa al-Tajwid*, Kaherah, Maktabah Wahbah.

'Abd al-Halim bin Muhammad al-Hadi al-Qabah (1999), *Al-Qira'at al-Qur'aniyyah Tarikhuha, Thubutuha, Hujjiyyatuha wa Ahkamuha*, Beirut, Dar al-Gharb al-Islami.

'Abd al-Rahman bin Isma'il bin Ibrahim al-Dimasyqi Abu Syamah (t.t), *Ibraz al-Ma'ani min Hirz al-Amani*, Kaherah: Maktabah Mustafa al-Babi wa Awladuh.

Abu al-Qasim 'Ali bin 'Uthman bin Muhammad bin Ahmad bin al-Husayn Ibn al-Qasih (1954), *Siraj al-Qari' al-Mubtadi' wa Tidhkar al-Muqri' al-Muntahi*, Kaherah: Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi wa Awladuh.

Ahmad Mahmud 'Abd al-Sami' al-Hafyan (2001), *Asyhar al-Mustalahat fi Fann al-Ada' wa 'Ilm al-Qiraat*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Ahmad bin Muhammad Ibn Khalikan (t.t), *Wafiyat al-A'yan*, Beirut: Dar al-Sadir.

Al-Qasim bin Firuh bin Khalaf bin Ahmad al-Ru'ayni al-Syatibi (1996), *Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani*, Madinah: Maktabah Dar al-Huda.

Ahmad bin 'Ali al-'Asqalani Ibn Hajar (1969), *Inba' al-Ghumur bi Anba' al-'Umur*, Beirut: Dar Kutub al-'Ilmiyyah.
Ansari, Syeikh al-Islam Zakariyya bin Muhammad al- (2003), *Syarh al-Jazariyyah al-Musamma al-Daqiq al-Muhkamah fi Syarh al-Muqaddimah*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Dr 'Abd al-Qayyum bin 'Abd al-Ghafur al-Sindi (2001), *Safahat fi 'Ulum al-Qur'an*, Beirut: Dar al-Basyair al-Maktabah al-'Imdiyyah.

⁵⁵ Dr. Ahmad Khalid Syukri, Dr. Ahmad Muhammad Muflih al-Qudah dan Dr. Muhammad Khalid Mansur (2001), *op.cit*, h.172.

Dr. Ahmad Khalid Syukri, Dr. Ahmad Muhammad Muflih al-Qudah dan Dr. Muhammad Khalid Mansur (2001), *Muqaddimah fi 'Ilm al-Qira'at*, Amman: Dar 'Ammar.

Dr. Nabil bin Muhammad 'Ali Isma'il (2002), *Al-Imam Ibn al-Jazari wa Juhuduh fi 'Ilm al-Qira'at*, Riyadh: Dar Ibn Hazm.

Ibrahim Muhammad al-Jarmi (2000), *Al-Imam Al-Syatibi Sayyid Al-Qurra'*, Damsyiq Dar Al-Qalam.

Jalal al-Din 'Abd al-Rahman bin Abu Bakr al-Suyuti (1994), *Tabaqat al-Huffaz*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Jazari, Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al- (1998), *Al-Nasyr fi al-Qira'at al-'Asyr*, Beirut, Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Jazari, Muhammad bin Muhammad bin Muhammad bin 'Ali bin Yusof al- (1986), *al-Tamhid fi 'Ilm al-Tajwid*, Beirut, Muassasah al-Risalah.

Muhammad Khalid 'Abd. al-'Aziz Mansur Dr (1999), *Al-Wasit fi 'Ilm al-Tajwid*, Urdun, Dar al-Nafais.

Muhammad al-Sadiq al-Qamhawi (t.t), *al-Kawkab al-Durrifi SyarhTayyibah Ibn al-Jazari*, Kaheerah: Maktabah al-Kulliyah al-Azhariyyah.

Shihab al-Din Ahmad bin Muhammad al-Qastalani (2000), *al-Fath al-Mawahibi fi Tarjamah al-Imam al-Syatibi*, 'Amman: Dar al-Fath.

Syams al-Din Muhammad 'Abd al-Rahman al-Sakhawi (1355H), *Al-Daw' al-Lami'*, Kaheerah : Maktabah al-Qudsi.
Zerekli, Khayr al-Din al- (1984), *Al-A'lam*, Beirut, Dar a-'Ilm li al-Malayin.